

XII. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia

Kolozsvár

2009. május 15–17.

Cholnoky Jenő kolozsvári hagyatékának kelet-ázsiai vonatkozásai

Groos Boróka

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar, magiszteri képzés

Miklós Réka

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar, turizmusföldrajz szak, II. év

Témavezető: dr. Bartos-Elekes Zsombor

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar, adjunktus

Bevezető

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Földrajz Karán 2001-ben került elő egy térképekből, fényképekből és atlaszokból álló gyűjtemény, amelyet a neves földrajztudós, Cholnoky Jenő gyűjtött össze. A gyűjtemény összesen kb. 6000 térképet, több mint száz atlaszt, néhány albumot és könyvet, és több mint 5000 fényképet tartalmaz. (lásd www.cholnoky.ro, Hagyaték címszó).

Ezeknek a dokumentumoknak az eredetéről nem sok információval rendelkezünk. Nem tudhatjuk, mennyire teljes ez a hagyaték, hogyan állt össze, milyen elv alapján szerveződött. Célként foglalmaztuk meg a dokumentumok eredetének feltárását, valamint annak kiderítését, hogy milyen mértékben egyedülálló a gyűjtemény, amelynek birtokában vagyunk.

Cholnokról tudjuk, hogy több kisebb-nagyobb utazást tett a világ különböző részein. Útjai közül a nagyobbak közt említendő a kelet-ázsiai útja, majd a Spitzbergákon tett utazása, végül pedig az Egyesült Államokban tett útja. Így, kiindulópontként azt feltételeztük, hogy a hagyatékban található dokumentumok tartalma és eredete szorosan összefügg utazásaival: a térképek egy részét útjai során gyűjtötte be, a fényképek utazásait illusztráló egyedi dokumentumok.

Jelen dolgozatban csak a gyűjtemény egy részét vizsgáljuk, de tervben van természetesen a hagyaték többi dokumentumának vizsgálata is.

Mivel a leggazdagabb fényképanyag a Kínából, azaz a kelet-ázsiai útról származó képek csoportja, így ezen dokumentumok eredetének felderítésére láttunk leginkább lehetőséget. Reményeink szerint az itt elért eredményeink segítségünkre lesznek majd a további munkában, a hagyaték többi részének a vizsgálatában.

Dolgozatunk első része többnyire több évtizeddel ezelőtt megjelent, nehezen beszerezhető szakirodalomra alapszik. Bemutatjuk Cholnoky útjának történeti hátterét: összehasonlítjuk korábbi magyar utazók eredményeivel, majd Kína korabeli geopolitikai viszonyait ismertetjük. Fontosnak tartottuk Cholnoky életútját is bemutatni, kiemelve, hogy a kínai útja és kolozsvári tartózkodása hol helyezkedik el életében.

Dolgozatunk második fele saját elsődleges kutatási eredményeink bemutatása: a kolozsvári hagyaték térképeinek és fényképeink vizsgálata. Ezúton köszönjük Imecs Zoltán segítségét, aki hírt adott az érdi és budapesti dokumentumokról.

Magyar utazók és eredményeik Kelet-Ázsiában

Cholnokyt megelőzően több magyar utazó is járt Ázsiában. Ezekről a felfedező utakról Cholnoky is beszámol több művében is (Lásd pl. Cholnoky, é.n./B; Cholnoky, 1938).

Az elsők közt említhető a magyar származású misszionárius, Budai Escandeli Máté, aki Peking és Nanking közötti területen folytatta hittérítő tevékenységét az 1400-as években.¹

Többen fordultak meg Perzsia területén. A kolozsvári Zalánkeményi Kakas István Habsburg Rudolf magyar király (1576–1608) parancsára indul útnak, de már csak titkára, Tectander György tért vissza, Zalánkeményi jegyzeteivel.² Vámbéry Ármin 1863-ban, majd Böckh Hugó, magyar geológus a 20. század elején érkezik Perzsiába.

Több magyar utazó is kiemelhető Vámbéry mellett, akik Ázsia különböző területein keresték a magyar őshazát. Ilyen volt Jaksics Gergely, Kőrösi Csoma Sándor, Orlay Lajos, Ógyallai Besse János Károly stb.³

Zichy Ágost és Zichy József grófok Kelet-Ázsián átutazva jutottak el a mongol sivatagba, majd 1898-ban eljutott Pekingig Zichy Jenő, Posta Béla és Csiky Ernő is. Ez utóbbi hármas nagyon sokrétű vizsgálatot végzett Észak-Ázsia területén, egyaránt figyelve a nyelvészeti, néprajzi, régészeti és természettudományi vonatkozásokra.⁴ Ugyancsak Cholnoky előtt jutott el Észak-Kína területére Almásy György, aki zoológiai, geológiai és néprajzi vizsgálatokat végzett.⁵

Kelet-ázsiai területeken Benyovszky Móricz mutatott fel értékes eredményeket, majd ugyancsak a keleti részre érkezett Lóczy Lajos, az első kutató, aki földrajzi szempontú megfigyelést tűz ki célul. 1877-ben indul útnak a Széchenyi Béla gróf

¹ Fodor, 2006, 480.

² Cholnoky, é.n./B, 30.

³ Fodor, 2006, 480.

⁴ Fodor, 2006, 481.

⁵ Fodor, 2006, 483.

expedíciójának tagjaként.⁶ Cholnoky ezt az expedíciót emeli ki mind közül, mely eredményességét véleménye szerint Lóczy Lajosnak köszönhetette. Több helyen nagy elismeréssel beszél róla. Így ír: „A többi, szinte terménytelennek mondható utazás Kínában túlnyomó nagy többségében igen csekély értékű, dilettáns kóborlás.”⁷ A Föld és Élete című sorozat Ázsia-kötetében írja: „Az expedíció alighanem igen csekély eredménnyel, hamar a feledés homályába borult volna, ha nem lett volna az expedíció tagja a zseniális geológus, Lóczy Lajos.”⁸ Elismeréséről tanúskodik az a tény is, hogy az Európa, Kis-Ázsia, Belső- és Kelet-Ázsia című művében egy teljes fejezetet szán ennek az expedíciónak a bemutatására. Lóczy felfedezései nagyon sok új információt jelentettek a földrajztudomány számára, útja egyik legeredményesebb kutatás volt Ázsiát illetően. Ő volt az, aki később buzdította Cholnokyt, hogy ellátogasson Kelet-Ázsiába. Ennek következtében indult útnak 1896 novemberében. 1898 júliusában érkezett haza. Ugyanekkor munkálkodott Gubányi Károly Mandzsúriában, aki 5 évet töltött itt.⁹

Cholnoky útját követően, a 20. század elején Stein Aurél munkássága a legjelentősebb. Az ő kutatásai Ázsia sivatagi területeire terjednek ki. Ő volt az, aki a legnagyobb kiterjedésű ismeretlen területeket járta be, fedezett fel Ázsia területéből.¹⁰

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy Cholnoky előtt Kína területén ugyan járt több magyar utazó, de Lóczy Lajos után második geográfusként érkezett Távol-Keletre. Útjának fontossága az volt, hogy nagyjából Lóczytól eltérő utakat járt be, más jelenségeket figyelt meg.

Kína politikai helyzete és határváltozásai a 19. század végén, a 20. század elején

1870 és 1890 között Kínára és a környező államokra nagyobb nyomás nehezedett, mint bármikor korábban. Ennek oka Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország és Japán megjelenése volt Kína határainál és befolyási övezeteinél. A nyugati hatalmak célja nem

⁶ Fodor, 2006, 485.

⁷ Cholnoky, 1938, 301.

⁸ Cholnoky, é.n., 40.

⁹ Fodor, 2006, 484-485.

¹⁰ Fodor, 2006, 483.

csak a helyi kereskedelem feletti ellenőrzés elnyerése volt, hanem, hogy elfoglalják és gyarmataikká tegyék a kelet-ázsiai országokat.¹¹

Az 1839-ben elkezdődött és több mint húsz évig tartó, angolokkal és franciákkal folytatott ópium-háborúk kikényszerítették 16 kikötő megnyitását (Sanghaj, Peking, stb.)¹²

Oroszország már 1858-ban megszerezte az Amur alsó folyásától délre és az Usszuritól keletre fekvő területeket. Makaó 1887-ben végleg portugál gyarmattá vált.¹³ Japán először 1874-ben támadott. Időközben megszerezte a Ryukyu-szigeteket. 1894-ben a Koreában való terjeszkedés következményeként kitört a kínai-japán háború, melyet Kína elveszített. 1895-ben Tajvan, a Penchu-szigetek és Mandzsúria is japán fennhatóság alá került.¹⁴

A japánoktól 1894-ben elszenvedett vereség volt a bevezetője annak a nagyszabású kísérletnek, amelynek során a hódítók fel akarták osztani Kínát. Ekkor már túl késő volt ahhoz, hogy egy ilyen hatalmas ország összeszedje az erejét. A századfordulón pár év leforgása alatt Kína elvesztette gazdasági, területi, politikai és katonai függetlenségét. Ezzel megkezdődött történelmének legtragikusabb korszaka. S mindez akkor következett be, amikor a gazdag nemzetek gazdasági fejlődése felgyorsult. Ehhez nagymértékben hozzájárult a császári udvar tékozlása és fejletlensége, a múlthoz való ragaszkodás és a korrupció.¹⁵

1896-ban orosz és francia koncessziós területek létesültek Hankouban. 1897-ben a németek elfoglalták Shandong tartomány egy részét, a japánok koncessziós területeket kaptak Jiangsu és Zhejiang tartományokban. 1898-ban az angolok megszállták Shandong tartomány egy részét, az oroszok pedig Dalian és Port Arthur kikötőjét, a japánok koncessziós területeket létesítettek Hankouban, Sashiban, Tianjinben és Fuzhouban. A következő években az európai nagyhatalmak és Japán folytatta Kína felosztását.¹⁶

¹¹ Gernet, 2005, 437.

¹² Cholnoky, 1938, 298.

¹³ Gernet, 2005, 441.

¹⁴ Genet, 2005, 437.

¹⁵ Gernet, 2005, 438.

¹⁶ Gernet, 2005, 454.

Összefoglalva tehát elmondhatjuk, hogy a mai határoktól eltérő határok voltak 1898–1899-ben a Távol-Keleten: Mandzsúria és Korea Japánhoz tartozott, Mongólia Kínához, több mai kínai kikötő (pl. Hongkong) európai hatalmakhoz.

Cholnoky Jenő

A földrajztudomány e jelentős alakja 1870. július 23-án született Veszprémben.

Miután elvégezte a budapesti műegyetemet 1892-ben, ugyanitt lett tanársegéd. Leginkább vízmérnöki tanulmányokkal foglalkozott. Fő vizsgálódási területe a Balaton volt, és ennek köszönhetően került kapcsolatba a geográfus Lóczy Lajossal, akinek később tanársegédje lett.¹⁷

1893-ban lépett be a Földrajzi Társaságba, és ekkor jelent meg első cikke is a Földrajzi Közleményekben. 1894-ben a Balaton-Bizottság tagja lett, és megtartotta első előadását a Földrajzi Társaságban. Földrajzot csak Lóczytól tanult, főleg földtant és leginkább tanulmányutakon, amelyeken Lóczy diákjaival vett részt.¹⁸

1896. november 21-én indul el kelet-ázsiai utazására, ahonnan 1898. július 10-én tér haza. Ezt követően Lóczy mellett dolgozik tovább, majd 1899-ben adjunktussá nevezik ki. 1900-ban adja ki *A sárkányok országából* című kétkötetes művét, melyben a kelet-ázsiai útról számol be. Itteni munkájának köszönhetően nagy megbecsülésre tesz szert és 1904-ben rábízák a Földrajzi Közlemények szerkesztését. A főtávkári státust is ő kapja meg, amit 1905 és 1910 között tölt be.¹⁹

1905. februárjában kerül a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem tanszékeire mint egyetemi tanár. Munkája eredményeként észlelhető volt a tanszék fellendülése. A földrajzi intézet megszervezése is az ő nevéhez fűződik. Ebben az időszakban sok cikke jelent meg nagyon elágazó témákban. Több tanulmányúton vett részt, sokszor hallgatóival együtt (1906 – Románia; 1907 – Olaszország és a Lipari-szigetek; 1908 – Alpok; 1910 – Skandinávia és a Spitzbergák). Az egyetemi földrajzi tevékenységet magas színvonalra emelte.²⁰

¹⁷ Fodor, 2006, 527.

¹⁸ Fodor, 2006, 528.

¹⁹ Fodor, 2006, 528-529.

²⁰ Fodor, 2006, 529.

Meghatározó hatással volt szemléletére az Amerikában tett út, amelyre a New York-i Földrajzi Társaság jubileuma alkalmából utazott gróf Teleki Pállal. 1914-ben lett a Földrajzi Társaság elnöke, amiről 30 év múlva, 1944-ben mond le.²¹

1919-ben Kolozsvárról Budapestre menekül, ahol Teleki Pál alkalmazásában dolgozik, majd az egyetemen is tart előadásokat. Érdeklődése kiterjedt a földrajz más területeire is, de tudományos jellegű írásai csak a geomorfológia területén születtek. Elismertsége egyre nőtt, több egyesület választotta tiszteletbeli tagjává. Külföldön tartott előadásokat és meghívására Magyarországra is érkeztek híres külföldi előadók, kutatók.²²

Az első világháború után már elenyésző a kutatói tevékenysége. A '30-as évektől kezdődően a tudományos tanulmányokról áttér a szépirodalmi hangvételű írásokra, nagyobb kötetek megjelentetésére. 1936-ban írja meg *A Föld és Élete* című hatkötetes munkáját is.

Életművének kiemelkedő darabjai a Balaton-tanulmányok, a kínai utat bemutató írásai, klíma-tanulmányai, morfológiai tematikájú művei, a Magyarországot bemutató munkák, valamint az általa készített térképek illetve kartográfiai tanulmányok.

1940-ben, 70 éves korában vonult nyugalomba egyetemi professzori munkájából.

1950. július 5-én halt meg Budapesten.²³

Életútjából fontosnak tartjuk kiemelni, hogy Cholnoky kínai útja után hat évvel költözött Kolozsvárra, tehát a Kínából hazahozott anyagokat nem közvetlen Kolozsvárra hozta. Ennek ellenére mégis Kínából származó hagyatékának legjelentősebb lelőhelye Kolozsvár, ami azzal magyarázható, hogy ideköltözésekor az egyetemi órák előkészítésére a dokumentumok jelentős részét másolta le, hozta ide; továbbá elköltözésekor úgy tűnik, hogy nem vitt el semmit Kolozsvárról.

Cholnoky kelet-ázsiai útjának rekonstrukciója

Annak reményében, hogy hozzájutunk bizonyos információkhoz a kezünkben lévő dokumentumokat illetően, elkezdtük rekonstruálni a Cholnoky által megtett utat. Ehhez elsődlegesen saját művei szolgáltak alapul. *A sárkányok országából* című műve

²¹ Fodor, 2006, 529.

²² Fodor, 2006, 529-532.

²³ Fodor, 2006, 535.

tartalmazza ennek az utazásnak a részletes bemutatását. Hazaérkezése után írja, több kiadásban jelent meg. Legutóbbi kiadása 1911-ben történt.

A *Föld és Élete* sorozatot 1936-ban írta egyetlen év alatt. Ebből a sorozatból is felhasználtuk az *Ázsia*-kötetet, amelyben a kontinens bemutatása nem csak saját tapasztalatain alapszik.

Az *Európa, Kis-Ázsia, Belső- és Kelet-Ázsia* című kötet 1938-ban jelent meg, ugyancsak egy sorozat részeként. Ebben röviden összefoglalja saját utazását is. A fent említett kötetek mindegyike Cholnoky fotói és rajzai által illusztrált.

Saját művei mellett segítségünkre volt Fodor Ferenc *A földrajztudomány története* c. összefoglalója is.

Látható tehát, hogy a rekonstrukciót igyekeztünk saját anyagaiból elkészíteni, amelyek mind egyedi, értékes dokumentumok, nem könnyen hozzáférhető példányok. Az ezekben található leírások, résztérképek segítségével készítettünk el egy térképet a Cholnoky útvonaláról (Lásd 1. melléklet). Alaptérképnek egy korabeli Brózik-féle Ázsia-térképet választottunk, mert ennek névanyaga nagyrészt megfelel a Cholnoky által használt nevekkel.²⁴ Térképünkön az oda vezető utat nem ábrázoltuk. Különböző színekkel jelöltük az egyes forrásokban felbukkanó útrészleteket.

Mindezeket kiegészítve a szakirodalom adataival, a következő útvonal építhető fel: 1898 november 21-én Triesztből indulva a Szuezi-csatornán át Brit-India, majd Szingapúr érintésével érkezik meg Hong-Kongba. Pár nap pihenő után innen hajóznak tovább Sanghaj felé. Egy hét utazás után érkeznek meg a Jangce deltatorlatához, és felhajózva a Hoang-pu nevű mellékfolyón érkeznek meg Sanghajba.²⁵ Itt marad 1897 február végig, majd a Hoang-pu-n hajózik a Jangce deltavidékére.²⁶ Visszatér Sanghajba, majd április végén Peking lesz a következő célpontja. Itt hosszabb időt tölt, mialatt megismerkedik a várossal és annak lakóival. Pekingből a mongol puszták fele veszi útját. Dolon-nor-ban szállt meg, majd tovább utazott Ku-péi-kou fele. A pusztai utazás után ismét Pekingbe tér vissza, onnan pedig Sanghajba.²⁷ Újabb Jangce-menti út után a

²⁴ A térkép a Brózik, 1906 atlasz lapja.

²⁵ Cholnoky, é.n./A, 13.

²⁶ Cholnoky, é.n./A, 32.

²⁷ Cholnoky, é.n./A, 124-125.

Nanking-i bányákhoz, majd Mandzsúriába kap kiküldetést.²⁸ Ide Japán-szigetek és Vlagyivosztozk érintésével érkezik meg. Itt hosszabb időt tölt Kirinben, majd Mukdenben tartózkodik 1897 novemberéig.²⁹ Visszatérve Pekingbe 2 hét pihenőt tart, ami alatt előhívja az utazás során készített felvételeit.³⁰ Utazásának egyik fő célpontja a Sárga-folyó, vagyis Hoang-ho meglátogatása volt. A pekingi pihenő után, a Sárga-folyóhoz utazik. 1898 februárjában érkezik vissza Sanghajba, és május 13-án indul el Trieszt fele a hajója.³¹

Cholnoky útja során nem érintett olyan területeket, ahol előtte még nem járt senki, azonban az út során tett megfigyelései, feljegyzései nagymértékben hozzájárultak a korabeli földrajztudomány Ázsiáról alkotott képének alakulásához.

A térképtár Ázsia-anyaga

A térképtárban körülbelül 50 darab Ázsiát vagy valamelyik részterületét ábrázoló térkép található. Ezeket vizsgálva arra kerestük a választ, hogy van-e köztük olyan térkép, amelyet a kelet-ázsia útról hozhatott haza a tudós. Először kiadási időpont szerint vizsgáltuk meg a térképeket. Ez alapján kiderült, hogy a térképek nagy része későbbi kiadású, vagyis az utazás időpontja után jelent meg. Többségük 1904-ből származik vagy későbbi. Ezek esetében így kizárhattuk annak a lehetőségét, hogy az útról hozta volna őket Cholnoky. Maradtak a dátum nélküli, illetve a korábbi dátumokkal rendelkező térképek. Ezeket kiadási hely szerint próbáltuk beazonosítani. Mindegyiküket Európában adták ki, tehát úgy tűnik, hogy a térképtárunkban nincs olyan térkép, amelyet az útról hozhatott volna haza. Kelet-Ázsiából feltehetőleg a kevesebb számú és eltérő írásrendszerű térkép miatt nem hozott haza térképeket, vagy keveset hozott. Ha volt is ilyen térkép, az vagy nem került Kolozsvárra, vagy azóta elkerült innen.

Mindezekből arra következtethetünk, hogy a térképtári térképeket vagy utazása előtt, vagy hazatérése után szerezhette be Európából. Valószínűleg hazatérése után is érdekelték a kelet-ázsiai területek határváltozásai (Mandzsúria, Korea, Kína), ezért

²⁸ Cholnoky, é.n./A, 148.

²⁹ Cholnoky, é.n./A, 280.

³⁰ Cholnoky, é.n./A, 286.

³¹ Cholnoky, é.n./A, 396.

gyűjtötte össze ezeket a térképeket. Pl. *Az orosz-japán harctér átnézeti térképe* (1904). Nem csak az ismert területekről, hanem azokról a területekről is több térképet beszerezett, ahol nem járt, pl. *Tibet* (1906).

A térképtár Ázsia-anyagából két térképet emelnénk ki Cholnoky személyes vonatkozásai kapcsán.

A térképtárban találjuk két példányban a Cholnoky által szerkesztett térképet a Jangce folyó deltájáról, amelyet 1899-ben készített el: *A Jang-cze-kiang alsó szakaszának és deltájának térképe* (Lásd 2. melléklet). Továbbá megtalálható az 1877–1880 közti kelet-ázsiai Széchenyi expedíció útvonalát tartalmazó térkép is, amit valószínűleg még utazása előtt szerzett be Lóczy Lajostól: *Átnézeti térkép gróf Széchenyi Béla Kelet-Ázsia utazásához 1877-1880* (1883-ból). Ezeket a dokumentumokat találtuk kiemelkedő fontosságúnak a térképek közül.

A fényképtár Ázsia-anyaga. Cholnoky Kínában és környékén készített felvételei

A kolozsvári hagyatékban 190 kép található negatívokon illetve pozitívokon. Ezek közül találtunk kartonra kasírozott képeket is, 85 kartont, amelyek mind megtalálhatóak a negatívok között is.

Fényképfelvételeit Cholnoky mindig igyekezett a lehető legpontosabban nyilvántartani. A kelet-ázsiai út során készített felvételekről önéletrajzában írja: „(...) Így voltak ott (t.i. Budapesten) rendezve az én kelet-ázsiai felvételeim is, a 13×18 cm méretű üveglemezek, valami 300 darab, köztük igen becses unikumok az özönárról, Mongóliáról, Mandzsúriából, a Hoang-hóról stb.”³² Ebből kiderül, hogy körülbelül 300 fényképet készített az út folyamán, melyeket 13×18 cm-es üveglemezeken tárolt Budapesten. Beszámol arról is, hogy Kolozsvárra távozása után ezt az üveglemez gyűjteményt egy alagsorban helyezték el, ott ezek megpenészedtek, megsérültek. Szerencsére a kolozsvári intézet gyűjteménye számára és saját részére is másolatokat készíttetett a negatív lemezekről. A papírosmásolatokat is rendezte, felragasztotta szürke kartonokra, s

³² Idézi Bodnár, 2002.

mindegyiknek gondos aláírását sajátkezűleg, rondírással (azaz kalligrafikus írással) végezte, vármegyénként, országonként minden kép jelzést és számot kapott.³³

A kartonokra kasírozott képek felleltározása közben bukkantunk rá egy katalógusra, amelybe minden Kolozsvárra áthozott és utólag készített fényképét bevezette. Ez a katalógus is 190 képet tartalmaz. Ez alapján megállapítottuk, hogy a jelenlegi fényképi hagyaték nem hiányos. A képek számozása és számuk is teljesen megegyezik. Elmondható tehát, hogy amit Cholnoky Kolozsvárra hozott, az most is mind megvan.

Budapesten csak 128 eredeti negatív maradt meg. Mivel csak a képek címjegyzéke áll egyelőre rendelkezésünkre, csak ezzel tudtuk összevetni saját katalógusunkat. Ez alapján a 128 negatívból 109-nek a másolata megtalálható a kolozsvári hagyatékban is. 19-et a neve alapján nem tudtunk beazonosítani, valószínűleg ezek olyan képek, melyekről nem készített másolatokat a kolozsvári intézet számára. Ezt a következtetést későbbi vizsgálatokkal kell még alátámasztanunk.

Az érdi Földrajzi Múzeumban csak kartonokra ragasztott (kasírozott) fényképeket őriznek, Cholnoky kézzel írott katalógusa alapján 162 kartonon összesen 198 fényképet. Ezek közt - ugyancsak a címjegyzékek alapján – megtalálható az összes budapesti negatív fényképváltozata. A két gyűjtemény összehasonlítása biztosabb eredmények érdekében szintén ezután fog megtörténni.

Figyelembe véve a három gyűjtemény vizsgálatának eredményeit elmondható, hogy negatívok találhatók Budapesten és Kolozsváron, amelyekből a budapestiek eredetiek, a kolozsváriak pedig másolatok. A címjegyzékek nem fedik teljesen egymást, tehát valószínűleg mindkét helyen találunk egyedi példányokat. Kartonra kasírozott képeket találunk Kolozsváron és az érdi Földrajzi Múzeum gyűjteményében. Az érdiak közt a címek alapján megtaláljuk a budapesti negatívokról készült képeket is. A Kolozsváron fellelhető kasírozott képek negatívjai szintén megvannak a kolozsvári gyűjteményben. Következő lépésként az érdi képek és a kolozsvári negatívok és képek összehasonlítását tűztük ki.

³³ Uo.

Ahhoz, hogy nyomára bukkanhassunk a 300 darabból hiányzó képeknek, segítségünkre lehetnek a Cholnoky kötetei is, ugyanis ezekben saját képeit és rajzait használja illusztrációként. Rajzai közül több is eredeti fénykép alapján készült.

Pillanatnyilag ezeket is csak saját adatbázisunkkal van lehetőségünk egyeztetni.

A Kolozsváron meglévő képekből *A Föld és élete* c. könyvének Ázsiáról szóló kötetében 7 kép található meg változtatások nélkül, két kép rajz formájában szolgál illusztrációként, további három kép pedig nem található meg a fényképtárban. Ugyanakkor a fényképtárban találunk olyan képeket, melyek ugyanott és valószínűleg ugyanakkor készültek, hiszen a két kép között nagyon kevés a különbség (Pl. eggyel több vagy kevesebb rajta a járókelő, vagy éppen a másik oldalról van fényképezve). (Lásd 3.–4. mellékletek)

A sárkányok országából c. könyvében 60 saját fénykép található. Ezekből a képekből 39 található meg a fényképtárban ugyanabban a formában, 2 kisebb eltéréssel. 12 rajz látható a könyvben, mely olyan fényképek alapján készült, ami a fényképtárban is megtalálható. Ebből 5 teljes részletességben van lemásolva, 7-et pedig egy kicsit átrajzolt.

Azok a képek melyek átrajzolva kerültek be a könyvekbe nem olyan jó minőségűek, túl halványak. Valószínűleg emiatt döntött úgy, hogy inkább lemásolja őket.

A könyvekben található képek közt már találunk tehát olyant, amely kiegészítése lehetne a fényképtárnak.

A három gyűjteményt – a kolozsvárit, budapestit és érdit – összevetve lehetne kideríteni, hogy összeállítható-e a teljes kelet-ázsiai fényképanyag. Munkánkat nehezíti egyrészt, hogy maga Cholnoky is más-más címekkel látta el ugyanazt a fényképet különböző műveiben, másrészt pedig vannak olyan képek, melyeknek címe megegyezik, de a két kép nem azonos. Ennek köszönhetően jelenlegi következtetéseink mindössze sejtések, és csak egy hosszabb munkával, a képek konkrét összehasonlításával nyerhetünk biztos adatokat.

A hagyaték fényképtárának számozása nem hiányos, csupán a fényképek dátumánál található ábécés besorolás, pl. 1897. III. 3-án bejegyzett képek közül a térképtárban csak B, C és G jelölésűek találhatók meg. Ebből arra következtethetünk, hogy ebből a sorozatból hiányzik négy kép (ebből kettőt használt fel könyvében).

Ugyanakkor a képek számozásánál nem tűnik ki ez a hiány. Mint ahogy fent is említettük a megtalált katalógus is ugyanannyi képet tart nyilván, mint ahányat találtunk (190 negatív). Mindez arra utal, hogy már azelőtt, hogy Kolozsvárra hozta volna, Cholnoky rendezte a képeit, megválogatta őket. Valószínű, hogy a gyengébben sikerültekből Kolozsvárra nem hozott másolatokat.

A fényképtárban található képek végigkövetik Cholnoky útját. A 300 képből nem egységesen hiányzik, hanem elszórtan. Ez is arra enged következtetni, hogy Cholnoky válogatásának eredménye is a hiányzó rész.

Összegzés

Kiindulópontként a kutatás kezdetén azt fogalmaztuk meg, hogy a hagyatékban található dokumentumok mennyisége és tartalma szorosan összefügg Cholnoky utazásaival. Jelen dolgozat a kelet-ázsiai útját vizsgálja, párhuzamot vonva a hagyatékban fellelhető Ázsiával kapcsolatos dokumentumok és az ázsiai útvonal között.

A vizsgálat eredményeként elmondható, hogy Cholnoky ha hozott is haza magával térképeket kelet-ázsiai útjáról, Kolozsvárra nem került egy sem. Mindemellert az utazásnak és az ennek eredményeképpen kialakuló fokozott kelet-ázsiai érdeklődésének köszönhető, hogy ezekből az Ázsia-térképből áll a kolozsvári gyűjtemény. Mivel személyesen is ismert terület volt számára Kelet-Ázsia az utazás után, beszerezte az erre a területre, politikai helyzetre, változásra vonatkozó térképeket.

A fényképek esetében egyértelműen nyomon követhető a képek tematikájában a Cholnoky által bejárt út. A további vizsgálatok, fényképek árnyalják majd az útról kialakítható képsort. A Kelet-Ázsiában készült mintegy 300 kép közül 190 kép található meg a fényképtárunkban. Tudjuk azt is, hogy a Kolozsvárra lehozott képek mind megmaradtak, nem vesztek el a gyűjtemény több évtizedes hányódása alatt.

A több példányban megmaradt és az egyedi képek arányáról csak behatóbb vizsgálat után lehet információt mondani. Valószínűleg a kolozsvári fényképi hagyaték is őriz több egyedi fényképet a többi gyűjtemény megrongálódásának következtében.

A kutatást a kolozsvári, budapesti és érdi képek személyes összevetésével kell folytatnunk, hogy még tisztább képet kapjunk a gyűjteményről.

Szakirodalom

BOGNÁR Katalin

2002 Cholnoky Jenő fényképei a Magyar Nemzeti Múzeum ELTE-letéti anyagában. Szakdolgozat.

BRÓZIK Károly

1906 Nagy Magyar Atlasz. Lampel R. könyvkereskedés. Budapest.

CHOLNOKY Jenő

É.n./A A sárkányok országából. Életképek és útirajzok Khínából. Franklin Társulat, Budapest.

É.n./B A Föld és élete. Világrészek, országok, emberek. Ázsia. Franklin Társulat, h. n.

1938 Európa, Kis-Ázsia, Belső- és Kelet-Ázsia. Révai nyomda, Budapest.

FODOR Ferenc

2006 A magyar földrajztudomány története. Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.

GERNET Jaques

2005 A kínai civilizáció története. Osiris Kiadó, Budapest.

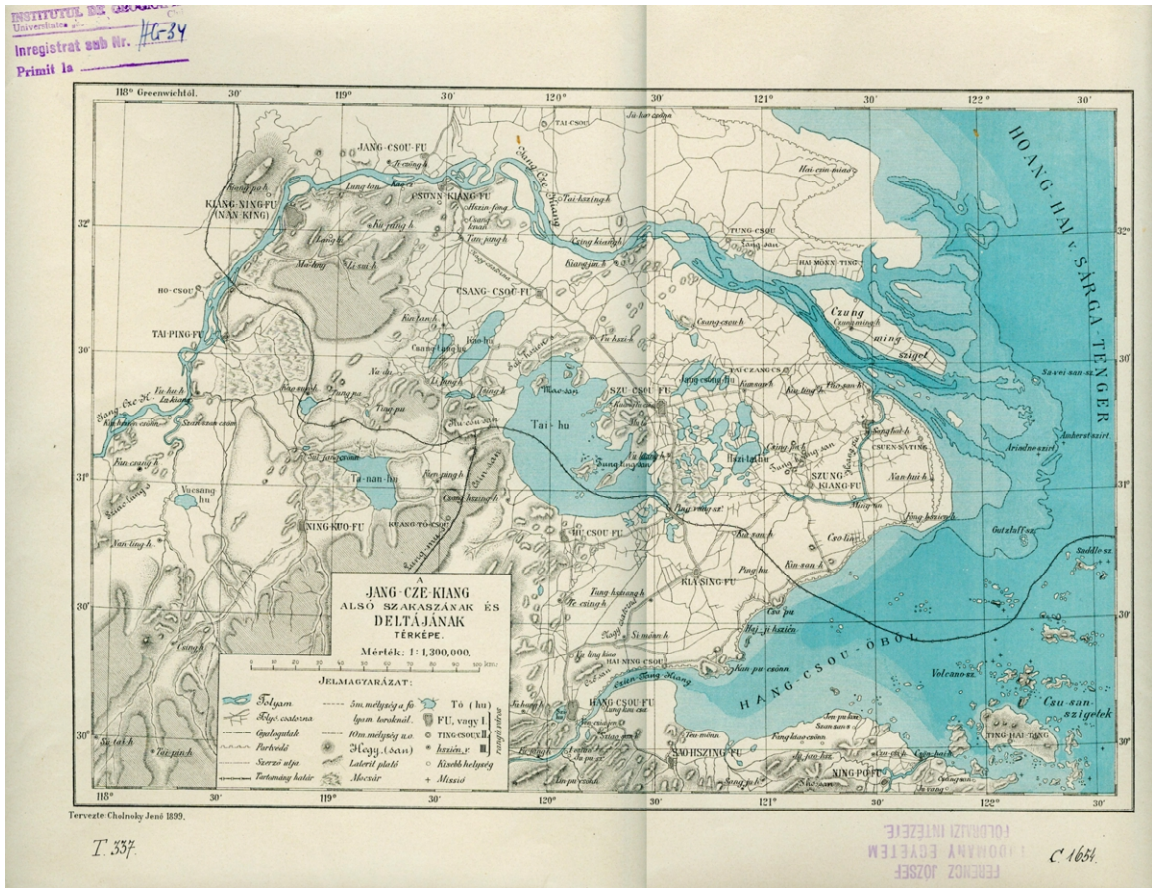
www.cholnoky.ro (A kolozsvári Cholnoky Jenő fénykép- és térképtár honlapja).

Mellékletek

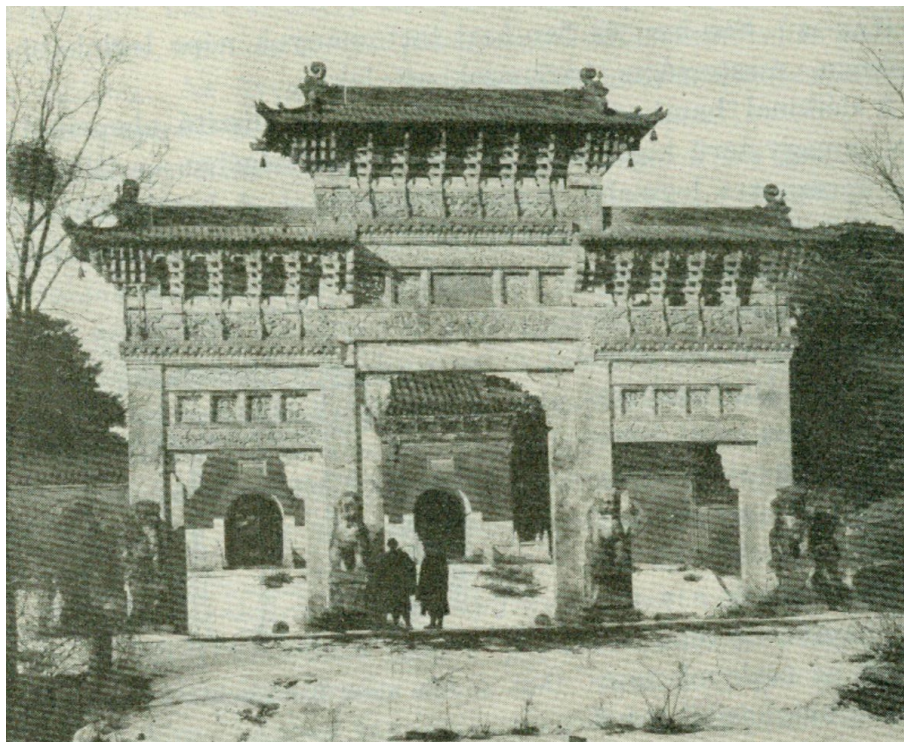
1. Cholnoky Jenő kelet-ázsiai útjának rekonstrukciója.

2. Cholnoky Jenő által készített térkép a Jangce torkolatáról.

3. A mukdeni császársírok főkapuja. Az első kép a kolozsvári fényképtár anyagából, a második kép a Föld és élete című könyv Ázsia kötetéből. A két kép nagyjából egy időben, közel azonos helyszínről készült.

4. Koreai kölesháncsoló malom. Az első kép a kolozsvári fényképtár anyagából, a második ábra a Föld és élete című könyv Ázsia kötetéből. A képet Cholnoky ábrázolta, hogy kiegészítse az ábrát.

